

man is eigenlijk  
sonnen moment  
ringen zijn veel  
naar de werke  
en breede, groe  
in voorafgegaan  
p den grondslag  
geheel opgetrok  
vervormd, breed  
lijnen gebouwd  
zon, doezelt wig  
oe een kind van  
r wordt en dat  
are is de hoofd

dat deze lijve  
Integendeel, er  
den in, waar de  
werkelijk licht  
ik niet een al  
levend mensche  
zen, zooged als  
te structuur van  
met ik zeggen  
dat maakt, dat  
ondersoortige ge  
eus..." of "He

is er inderdaad  
d is er nu in  
en het gehele

g kan men voor  
roman zooged  
a de Wit onze  
e is over Indië  
e liefde tot en  
het land is van  
vingen zijn van  
ening van men  
van een onvoo  
ren, die Augusta

og een tweede  
boek de samen  
er in haar vorige  
gelegd. Het licht  
i en met zooveel  
uitgesloten is  
Schrifstater. Haar  
heimwee, straks  
opgevoerd, haar  
brachten studie  
denaarschap, als  
ruid — vloopt  
parallel met dat  
haand.

heel hoog, ge

verschil, dat een  
thans niet nader  
vij toch met dit

ramatische Jezus  
g wijzen op het  
oneelspeeler Karl  
i, in vier deelen:  
I. De Heiland,  
nawoord op het  
edachte gedreven,  
mergauer Passie  
ig dient dit werk  
vrijwel aan het  
Voor zoover mij  
vonden, waar het  
heeft hij nooit  
van, waarvan hij

n wij dan voorts  
delen aan Hen  
door den schrij  
rin hij zijn posi  
i zich aanhangen  
nen tijd: de hoop  
s schoonheid en  
tant en kerk in  
(\*)

Björnsterne  
kracht", waarin  
er van den pri  
"alles of niets",  
stendom, iemand  
het oor Christus  
lotte meer doen  
altijd nog geloof  
ment zijn zieke  
zij slaapt, alleen  
at wat hij wild

erhart Haupt  
ving blijven, her  
sotiers gegeven  
anneles Himmel  
nandacht vragen  
uitdrukt, "zoete  
de bruidegom  
waardering spe

lijk al het werk van deze Schrijfster literair van  
waarde is. En wat aangaat de vraag der waar  
deering, die we altijd naast die der literaire be  
teekenis moeten stellen, ook hier geldt, geloof ik,  
wat van geheel Augusta de Wit's oeuvre gezegd  
worden kan: 'tis van het weinige in de moderne  
romanliteratuur, dat we zonder bezwaar ter lezing  
kunnen aanbevelen.

C. T.

## OPVOEDING EN ONDERWIJS.

### Individuele Opvoeding.

#### III.

Er is tusschen de menschen onderling meer gelijk  
dan eigen. Alle menschen zijn naar hetzelfde beeld  
van God geschapen en dus in den grond dezelfde.  
Hun leven verloopt in hoofdzaak op gelijke manier. Ze  
worden geboren, groeien, werken, lichamelijk en geeste  
lijk, en sterven. De taak die ze te volbrengen hebben,  
verschilt slechts in bijzaken. Er is voor allen een  
algemeen levensdoel, de verheerlijking van God hun  
Schepper, den Onderhouder des levens. Er zijn voor  
allen algemeene levenswetten. Ieder hunner heeft zich  
te richten naar de bepaalde redelijk-zedelijke levens  
normen van God gegeven. Hij stelt eenheid in Zijn  
schepping, eenheid in het menschedom, eenheid van  
plan, van doel.

Maar in die eenheid zet God ieder mensch op zijn  
eigen plaats, den een met tien talenten, den ander  
met vijf of met twee, ja soms met één talent, al naar  
wieer dragen kan. En tot allen komt de last: Doet han  
delling totdat Ik kom.

Zoo komen we na de omschrijving van de taak van  
den individu: God lief te hebben met geheel het hart,  
geheel de ziel, geheel het verstand, met alle macht en  
den naaste gelijk zich zelf — tot de wijze waarop  
hij tot die taak wordt voorbereid.

Om tot het volbrengen van dien individueelen last te  
kunnen, daartoe moet onder meer de opvoeding dienen.  
De groote vraag is daarbij altijd weer, hoe ze dit het  
best doet.

Ze heeft daarbij tweeërlei, dat altijd samengaat, toch  
schoep te onderscheiden. De vorming van den mensch  
Gods omvat een dubbele taak. Ze moet helpen ontwik  
kelen de innerlijke gaven door God in het kind gelegd,  
maar ook aan het kind bekend maken de groote werken  
Gods buiten het kind, in het rijk van schepping en  
heerschappij, van natuur en genade, in de geschiedenis  
van het menschedom en in de werking van het geweten  
van ieder mensch groepsbaar.

Deze opvoeding, die van buiten af op den mensch  
inwerkt om van binnen uit den groei te bevorderen,  
is de taak van het gezin.

De school mag helpen, het huisgezin is de be  
langrijkste factor. Onder de leiding van Vader en Moeder,  
te midden van zijn broers en zusters heeft de in

staal van dit werk, zijn wij het van harte eens met  
het oordeel van Dr. K. F. Proost, die men zeker  
niet van bevooroordeeld zijn zal kunnen betichten, als  
hij, in zijn inleiding „Gerhart Hauptmann, zijn Leven  
en Werken", bij de bespreking van dit drama, zegt:  
„Wij hebben hier allermint te doen met symbolische  
voorstellingen, waarin Gods wereldbestuur wordt ge  
rechtvaardigd. Van Christelijke mystiek is dus geen  
sprake" (\*).

Tenslotte wilden wij ook nog verwijzen naar August  
Strindberg, wel genoemd „de stem der vertwijfel  
ing", een vertwijfeling, waarboven deze moeizaam en  
fellevende mensch nooit uitgekomen is, waar hij de  
geloofsbeetbaarheid niet heeft gevonden, maar ook Strin  
dberg heeft in dat alles gekend zijn worsteling met  
den Christus, al is, zeker bij hem, een bepaald ontwik  
kelde Jezus-beeld niet aanwijsbaar. In één zijner stuk  
ken, het bekende „Een Droomspel" (1901), treedt ook  
de Christus op, bij het vergaan van een schip, op  
de noodkreet der bemanning, aanschrijdend over de  
golven. De volstrekt pessimistische levensbeschouwing  
van Strindberg vindt hierin m.n. hare uitdrukking:  
„Ick streven naar geluk en waarheid is hopeloos, er  
blijft tenslotte als het hoogste, alleen maar over: het  
godelijk erbarmen met deze droeve wereld" (\*).

Tenslotte zal een breede plaats ingeruimd moeten  
worden voor de moderne poëzie, waarin Jezus' naam  
ons van alle kanten tegenklinkt. Zoo ergens bij dit  
onderwerp, dan kan er bij dit onderdeel maar een  
strep gedaan worden.

Wat Frankrijk aangaat: al is er ook een opleving  
te constateeren in Protestantischen kring, in het algemeen  
kan toch gezegd, dat de religieuze kunst (naar K.  
Schiller opmerkt (\*\*)), „zich het meeste leent als bewijs  
materiaal voor het „groeien" van de „katholieke ge  
dachte". Dezelfde sterk romaniserende tendenzen zijn  
in dezen tijd in Engeland aanwijsbaar (denk b.v. aan  
G. K. Chesterton).

Wat Duitschland betreft: m.n. in de 19e eeuw is  
daar een nieuw kerkelijk Christus-lied gezongen door  
mensen als Albert Knapp, Philipp Spitta, Julius Sturm  
en Karl Gerok (ook onder ons wel bekend). Een indruk  
van den rijkdom van deze poëzie geeft Friedrich Nippold  
in zijn „Das deutsche Christlied des neunzehnten  
Jahrhunderts" (\*).

Van de oorlogs-poëzie in de landen, waar de krijg  
gewoed heeft, ben ik slecht op de hoogte. Ik noem  
alleen van Otto Herpel: „Die Frömmigkeit der deutschen  
Kriegslyrik" waarin het begrip „vroomheid" wel heel

dividuele wijze van opvoeding in het intiemst denk  
bare sociale milieu plaats. Ze is feitelijk door niets  
te vervangen. In een gesticht mag de voeding beter  
zijn, de kleding netter, de verzorging geregelder, de  
oorlog leerde dat de kinderen er minder tiereen dan  
in het gezin. Het hospitalisme, het kwijnen der kin  
deren bij gestichtsverpleging, bij uiterlijk zooveel betere  
omstandigheden dan in den schoot van de familie,  
is een der droeve herinneringen uit den jongsten  
oorlog. Zal de betere groei in het gezin niet liggen  
aan de koesterende liefde, waarmee het kind omringd  
is, zoodat individuele opvoeding er feitelijk de hoofd  
zaak is en dan wel zoo, dat alle ruimte gelaten wordt  
aan de vrije handelingen van het kind zelf? Deze toch  
nemen in het gezinsleven vrij wat breeder plaats in  
dan de onderwijzing en de vermaning, dan het luisteren  
naar wat vader en moeder zeggen.

Hier ontloopt zich ook de kiem van het afhanke  
lijkheidsgevoel — een der sociaal-individuele aandrin  
gen — van het ontzag voor het gezin, van de gehoor  
zaamheid, die voor de individuele opvoeding tot de  
religieuze-sociale bestemming van het kind van onschat  
bare beteekenis zijn. Daarom moeten we welbewust altijd  
voor front maken tegen het moderne streven, dat de  
gezinnen ontwricht, en steeds er aan werkt, ze te  
inactiveren. Wie het wel meent met het kind moet  
werken aan de verheffing van het gezinsleven, en aan  
de verzuiming, niet aan de inkrimping van Zijn taak.

Met de beteekenis van het huisgezin en met wat  
het doet, moet de school rekenen. Ze moet er van uit  
gaan. Ze beschouwe zich steeds als noodzakelijke en  
verdiensteelike aanvulling en behoude haar bescheiden  
plaats n.l. die van onderwijs-richting. Ze geve alleen  
wat aan de huislijke opvoeding onthrekt. Met voeding  
en kleding heeft ze zich niet in te laten. De lichame  
lijke verzorging moet ze tot een minimum beperken,  
geen uitbreiding naar inkrimping zij de lens. Zij behoort  
in hoofdzaak te werken aan de helderheid en verrijking  
van het verstand, en daarnaast secundair of occasioneel  
aan de verrijking van het gevoel, aan de versterking van  
den wil door het aanleeren der vaardigheden van lezen,  
schrijven, rekenen, zingen, teekenen, enz.

Bij de verrijking van het verstand moet de school  
wortelen in het maatschappelijk leven van haar tijd  
en van haar omgeving. Ook om aldas de vrucht van  
het werken en groeien der voorgeslachten — een so  
ciale vrucht levens — aan den individu te bieden.  
In het belang van maatschappij en eenling beide moet  
de school de cultuurwaarden van kennen en kunnen  
overdragen, en daartoe is een element van „drill" enz.  
op zijn tijd gewenscht. Om den schat van kennis te  
bewaren is er geen ander vermogen dan het gelu  
gen, dat put uit wat in schrift en steen en ijzer  
uit het verleden tot ons kwam en daarin deponeren  
wat overgeleverd moet worden.

De getuigenissen der eeuwen uit haar monumenten  
te doen verstaan is mede de arbeid van het onderwijs.  
Huis en school samen rechte zich zoo in, dat de ver  
worven schat een schat des harten zij.

ruim wordt opgeval, maar, waarin toch ook de Chris  
tus-figuur een plaats krijgt: Christus, zelf de Lijder  
voor anderen, naar wien daarom in veel gedichten  
als 'n groot voorbeeld verwezen wordt; Christus, die ook  
menigmaal wordt voorgesteld als dwalend over de slag  
velden, 't zij de gewonden troostend en de zielen der  
gevallenen tot zich nemend, 't zij weemend en kermend,  
omdat zijn lijden vergeefs schijnt geweest te zijn.  
Christus tenslotte door andere dichters ook als hun  
godelijk Redder en Troost aangebeden in de eeuwe  
van den tijd" (\*).

Voor wat den laatsten tijd aangaat kan voorts ver  
wezen naar de bloemlezing van den dichter Karl Rött  
ger: „Die moderne Jesus-Dichtung", voorzien van een  
breede, goed-oriënteerende inleiding (\*\*).

Wat de merkwaardige gestalte van Rainer Maria  
Rilke betreft: het oordeel van K. Schiller over dezen  
„fijne lyricus", n.l. dat „zijn religieuze ontroering meer  
erotisch dan waarachtig godsdienstig blijkt te wezen" (\*),  
vindt een indirecte bevestiging in wat de zoo juist  
aangehaalde dichter Röttger zegt in de inleiding tot zijn  
bloemlezing: „bij Rilke is de Jesus-Dichtung zeldzaam",  
waarbij het ook opmerking verdient, dat Rilke zelf zijn  
medewerking aan Röttger's boek geweigerd heeft (zeer  
juist gezien, naar het ons voorkomt), zoodat Röttger,  
om toch iets van Rilke te kunnen laten hooren, er zijn  
toevlucht toe nemen moest, een van diens gedichten  
in zijn inleiding te verwerken: hij citeert dan het Geth  
seman-gedicht: „Der Ollaumgarten".

Dan, bij de keus, die hier, in 't algemeen, zal moeten  
gedaan, mogen wij niet vergeten, dat er heel wat over  
Jezus gedicht is, wat in klare tegenwoordig staat met  
het beeld van den Christus der Schriften, zooals ook  
m.n. daar geschiedt, waar erotische trekken worden in  
gedragen in het beeld, dat men zich van Jezus vormt,  
waarbij voor ons land en onzen tijd verwozen kan  
naar Dr. H. W. Ph. E. van den Bergh van Eysinga.  
Nader kunt ge van deze dingen kennis nemen door lezing  
van Schiller's rijk-gedocumenteerd artikel „Eros of  
Christus" (\*).

Als voorbeeld van één, die van Jezus heel iets  
anders maakt, dan het Evangelie Hem ons toont, noem  
ik u onzen dichter P. C. Boutens, voor wien Jezus  
een louter passie, bijna zei ik, passie-looze duider  
is (zie b.v. het slot van zijn „Christus in verhoor").  
Het kan geen zin hebben veel van dergelijke poëzie  
te citeeren. Uiteraard laten wij hier rusten de regel  
recht Christus-scheldende poëzie, als van Johan  
Andreas Der Mouw (Adwaita), in zijn

Aldus verrijkt moet er door den mensch op de natuur  
worden ingewerkt om de cultuur omhoog te voeren.  
Er moeten nieuwe wegen worden gebaad om nieuwe  
velden te beploegen en in cultuur te brengen.

Doch dit is niet de taak van het kind of van de  
school.

Om verschillende redenen kunnen we daarom van de  
lagere school geen arbeidsschool maken, zoo als de  
moderne paedagogen Dewey, Kerschensteiner o.s. wil  
len. Hun princip, dat de voornaamste aandringen in  
zoo goed als alle menschen het sociale instinct naast  
den drang tot bezigheid zijn en dat daarop opvoeding  
en onderwijs zoo goed als geheel dienen te steunen,  
kunnen we niet aanvaarden.

De oorspronkelijke harmonie in de werking van den  
sensus divinitatis, den zin voor het goddelijke, van de  
individuele naast de sociale hieldrang is verstoord.  
Tengevolge van de zonde overwoekert het egoïsme de  
andere gevoelens. De liefde tot zich zelf wordt haat  
tegen God en den naaste. Door opvoeding van den  
van nature verdorven mensch worden geen goede ver  
houdingen verkregen. En hoovendien is de mensch niet  
enkel motorisch, centrifugaal, productief aangelegd. Hij  
heeft ook centripetaal, sensorisch, receptief.

He is made for listening too. Het jonge kind is  
„vrager" vooral. Dewey mag beweren, dat het kind  
den ontwikkelingsgang van het menschedom moet volgen,  
hierin dat het met de handen arbeidend zich omhoog  
werkt, ook geestelijk, de Christen gelooft, dat het mensche  
dom meer gezegend word door te luisteren naar profet  
en priester, dan door zich te beroemen op den bouw  
van het Babel zijner handen.

Deze gedachte ontwikkelen we D.V. een volgenden  
keer verder.

STRIKWERUA.

## PERSCHOUW.

### Niebergall over de Schrift, en over de „midden-menschen".

Dr. J. Douma, die eerst in Gron. Kb. geschreven heeft  
over wat Niebergall opmerkt over het Oude Testament,  
vervolgt thans, steeds nog onder het opschrift „Eigen  
willige Prediking", in dit blad zijn kritisch overzicht  
van Niebergall's „verklaring" van het Nieuwe Tes  
tament. Omdat onderstaande schets van de afteekening  
der positie, voor vele onzer lezers zeer duidelijk zal  
zijn, neem ik ze hier over:

Welbewust neemt hij tegenover de leer der inspi  
ratie, der goddelijke ingeving van de Schrift positie.  
Volgens het geloof in de inspiratie, zoo zegt hij  
niet onjuist, draagt de Schrift een absoluut ka  
rakter. God spreekt er in tot de menscheid, eens  
voor goed. Spreekt daarin voor alle tijden Zijn ge  
dachten en Zijn wil uit over wereld en leven, tijd en  
eeuwigheid. Daartegenover legt hij den nadruk op de  
relativiteit der Schrift. Zij is in den loop der  
tijden ontstaan, en staat volgens hem als literair pro

„Brahman" (\*), waarvan Seerp Anema spreekt als van  
een „testimonium uit de heil" (\*\*).

Het lijkt mij ook niet gewenscht veel te laten hooren  
van de wel-waardig kranke uitingen van hyper-verdwaas  
den, de allermodernisten, zooals b.v. Roel Houwink,  
die in zijn bundeltje: „Christus' ommekeer in het  
Westen", een buitengewoon-profaan Jezus-beeld teeken  
de (Hij laat daar o.m. Jezus met de vrouwen naar  
den dansvloer gaan, sigaretten rooken, etc.). Ik meen  
met dit ééne voorbeeld, ter kenschetsing van dat soort  
werk, gevoegelijk te kunnen volstaan.

\* Zie daarvoor de pag. 161/7 in Schilder's „Bij Dichters  
en Schriftgeleerden", uit het artikel „De Boeddhistische Christus".

\*\* 2 dln. Gebr. Zomer en Keuning's Uitgeverij, Wag  
eningen. (Inleiding gedateerd '28).

1926, Uitgever Jos. Vermaat, Langesteunstraat, Kortrijk  
(Opgedragen aan Wier Moens).

4 Oudeburg, Karel Smis, 1925.

5 Leipzig, Druck und Verlag von Philipp Reclam jun.  
(de nr. 4791/4), 1906.

6 Zie: Henrik Ibsen, Sämtliche Werke, Volksausgabe, Drit  
ter Band, S. Fischer, Verlag, Berlin, 1917, pg. 141—148. Ver  
gelijk over dit werk: „Ibsen's Drama's", door R. C. Boer,  
Haarlem 1925, II. D. Tjeenk Willink en Zoon, pg. 138/68. Wat  
het „Derde Rijk" aangaat, zie nader de studie „Om het Der  
de Rijk" door J. B. Moerkerk Meindert Boogaard Jan., Rot  
terdam, 1906.

7 Een spel in twee deelen, uit het Noorsch, door Marg.  
Meyboom, met een inleiding van L. S. en een portret van den  
Schryver, Tweede herziene druk, Uitg. Wereldbibliotheek, Am  
sterdam.

8 Schilder's art. „Wij wilden Jezus wel zien", pg. 284.  
Het werk van Dr. Proost (Uitg. van J. Ploegma, Zeist, 1924)  
pg. 84.

9 Zie: Dr. K. F. Proost: August Strindberg, Zijn Leven en  
Werken (Uitg. J. Ploegma, Zeist, 1922), pg. 179/90.

10 A.w. pg. 289/9.

11 Leipzig, Verlag von Ernst Wandersmann, 1903.

12 Zoo Dirk M. J. P. Ch. Breebaart in zijn bespreking van  
dit werk in „Elcheit", 72ste Jaargang, Mei 1918, pg. 274/80  
(dit citaat pg. 279).

13 Mit sechs Kunstbeilagen, Leopold Klotz Verlag, Gotha,  
1927.

14 A.w. pg. 287, vergelijk ook zijn artikel „Eros of Christus",  
in Christelijk Letterkundige Studien, Deel II (Uitg. Mij. „Hol  
land", A'dam 1936) pg. 157.

15 A.w. pg. 130—218.

16 Deel I, Amsterdam, W. Versluys, 1919. Zie b.v. pg.  
75, 170.

17 Zie zijne „Moderne Kunst en Ontaarding", Uitgave van  
J. H. Kok te Kampen, 1925, pg. 161/2.